

Tarih ve GÜNce

Atatürk ve Türkiye Cumhuriyeti Tarihi Dergisi
Journal of Atatürk and the History of Turkish Republic
I/1, (2017 Yaz), ss. 317-320.

Kitap Tanıtımı

Book Review

Vasilis Dimitriadis, *Bir Evin Hikâyesi: Selânik'teki Mustafa Kemal Atatürk'ün Evi ve Ailesi Hakkında Türkçe ve Yunanca Belgeler*, çev. Gülsün Aksoy-Aivali, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 2016, 520 sayfa, ISBN 978-975-16-3087-2.

Murat KAYA*

1955-1984 yılları arasında Makedonya Devlet Arşivi müdürü olarak görev yapan Prof. Dr. Vasilis Dimitriadis, Atatürk'ün doğduğu ev ile ilgili tapu defterleri, vukuat-ı emlak defterleri, vergi defterleri, şer'i mahkeme sicilleri ve Yunanca belgeleri inceleyerek son derece önemli bir eser ortaya koymuştur. Gülsün Aksoy-Aivali tarafından "Bir Evin Hikâyesi: Selânik'teki Mustafa Kemal Atatürk'ün Evi ve Ailesi Hakkında Türkçe ve Yunanca Belgeler" adı ile Türkçeye çevrilen kitap, Türk Tarih Kurumu tarafından 2016 yılının Kasım ayında yayımlanmıştır.

Kitap, Türkçe ve İngilizce özgeçmiş, içindekiler, takdim, önsöz, üç ana bölüm ve tablolardan oluşmaktadır. Kitabın birinci bölümü "Mustafa Kemal Atatürk'ün Selânik'teki Evi ve Ailesi" (1-42) başlığını taşımaktadır. "Türkçe Belgeler" (43-424), "Yunanca Belgeler" (425-512) ve "Tablolar" (513-520) başlıklı diğer bölümlerde yazar tarafından incelenen belgeler okuyuculara sunulmuştur. Kitabın hacimli kısmını belgelerin yer aldığı bölümler oluşturmaktadır. Kitabın sonunda Atatürk'ün doğduğu evin bulunduğu bölgeyi gösteren bir harita bulunmaktadır.

Takdim yazısı Vasilis Dimitriadis'in isteği üzerine Prof. Dr. Levent Kayapınar tarafından kaleme alınmıştır. Söz konusu yazıda kitabın yayımlanma sürecinde yaşanan sıkıntılara değinilmektedir. Vasilis Dimitriadis, 2010 yılının Temmuz ayında çalışmasını Selânik Türk Konsolosluluğu'na teslim etmesine rağmen, eseri 6 yıl gibi uzun bir sürenin ardından yayımlanmıştır. Kitabın bu kadar geç yayımlanmasının temel nedeni, hakem raporları doğrultusunda yapılacak

* Dokuz Eylül Üniversitesi Atatürk İlkeleri ve İnkılap Tarihi Enstitüsü Yüksek Lisans Öğrencisi, (muratkaya1283@gmail.com).

düzeltilmelerin doğrudan yazara gönderilmeyip çevirmene iletilmiş olmasıydı. 2013 yılının Aralık ayında yapılacak düzeltmeler konusunda Levent Kayapınar görevlendirildi. Böylece kitabın yayımlanma süreci önemli bir ivme kazanmış oldu. Levent Kayapınar kendisine verilen görevi “...O'nun kurduğu Fakülte'den mezun olan, O'nun kurduğu Türk Tarih Kurumu'nda bilim kurulu üyesi olma şerefine erişmiş bir kişinin Atatürk'ün evi ve ailesi hakkında yapılan bir çalışmada kendisine verilen görevi O'na minnet borcunu ödeyebilme gayreti içinde büyük bir heyecanla...” yerine getirdiğini belirtmektedir.

Vasilis Dimitriadis kitabın önsözünde Selanik'te bulunan tarihsel değere sahip yapılardan bahsetmektedir. Galerius Taki, Rotonda, Ahiropitos Kilisesi, Ayiou Dimitriou Kilisesi, Aya Sofya Kilisesi, Beyaz Kule, Hamza Bey Cami gibi yapıların Selanik'in en önemli kültürel miraslarını oluşturduğunu söylemektedir. Mustafa Kemal Atatürk'ün doğduğu evi de Selanik'in çarpıcı yapıları arasına dâhil etmiştir. Türkiye ve Yunanistan'da Atatürk'ün doğduğu ev ile ilgili çeşitli iddialar zaman zaman gündeme getirilmekte ve Atatürk'ün aslında o evde doğmadığı dillendirilmektedir. Dimitriadis, bu iddialara açık bir dille yanıt vermekte ve ortaya atılan iddiaları “asılsız fikirler” olarak değerlendirmektedir. Dimitriadis, çalışmasının oluşmasında Faik Reşit Unat'ın önemli katkıları olduğunu belirtir. Bu katkılardan dolayı eserini Faik Reşit Unat'a ithaf etmiştir.

Yazar öncelikle Selanik'in Osmanlı idaresindeki dönemini kısa bir şekilde özetlemektedir. Daha sonra Mustafa Kemal Atatürk'ün doğduğu evin bulunduğu çevre ile ilgili bilgiler vermiştir. Bunun ardından kitabın en önemli alt başlığı olan “Pembe Ev” bölümünde uzun yıllar süren araştırmalar sonucunda elde ettiği özgün bilgileri okuyucularını aktarmıştır. Yazarın tespitine göre Mustafa Kemal Atatürk'ün doğduğu ev ile ilgili en eski belge Eylül 1875 tarihli Yoklama Defteri'dir. Bu tarihten itibaren ev birkaç defa el değiştirmiştir. 1877 yılının Aralık ayında Ahmed oğlu Ali Rıza Efendi evin 52/72 hissesini satın almıştır. Evin geri kalan 20/72 hissesi ise 1878 yılının Mart ayında Feyzullah kızı Zübeyde tarafından satın alınmıştır. Böylece 1878 yılının başından itibaren Pembe Ev Ali Rıza Efendi ve eşi Zübeyde Hanım'ın mülkiyetine geçmiştir.

Vasilis Dimitriadis 1878 yılının Mart ayına ilişkin belgede Zübeyde Hanım ile ilgili bir hususa dikkat çekmektedir. Söz konusu belgede Zübeyde Hanım, eşinin ismi olmadan babasının adıyla “Feyzullah kızı Zübeyde” olarak anılmaktadır. Bundan dolayı yazar, o tarihte Ali Rıza Efendi ve Zübeyde Hanım'ın evlenmemiş olabileceğini dile getirmektedir. Yapmış olduğu bu yorumun kesin bir ifade olmadığını vurgulamaktadır. Mustafa Kemal Atatürk'ün kendisinden önce doğan Fatma (1872-1875), Ahmed (1874-1883), Ömer (1875-1883) adlı üç kardeşi vardır. Ali Rıza ve Zübeyde çiftinin ilk çocuğunun 1872 yılında doğduğu göz önünde bulundurulduğunda, 1878 yılında Ali Rıza Efendi ve Zübeyde Hanım çiftinin evli olmama ihtimali bulunmamaktadır.

Kitabın önemli kısımlarından birisi Ali Rıza Efendi'nin ölümünün ardından evin durumunun anlatıldığı bölümdür. 13 Nisan 1887 tarihli sicil defterine göre Ali

Rıza Efendi'nin vefatının ardından 145 kuruş değer biçilen birkaç şahsi eşyası ve 35.010 kuruş değerindeki evi ailesine miras olarak kalmıştır. Nuri Efendi adlı bir kişiye 28.800 kuruş borcu olduğu için, bu miktar mirastan düşürülmüştür. Kalan miktar yasal mirasçılara bölüştürülmüştür. Bundan sonra Zübeyde Hanım için maddi açıdan zor günler başlamış oldu. Nuri Efendi mahkemeye başvurarak miras kalan evin satılmasını istedi. Mahkeme ise evin Zübeyde Hanım mülkü olmasına karar verdi. Zübeyde Hanım, maddi açıdan rahatlamak için 17 Ocak 1888 tarihinde 11.500 kuruş karşılığında evini bir yıllığına İbrahim Edhem Efendi'ye verdi. Yazar, bu zorluklara rağmen Zübeyde Hanım'ın maddi sıkıntılar yüzünden yeniden evlenmek zorunda kalan zavallı bir kadın olarak görülmesini doğru bulmamaktadır. Aktardığı bilgilere göre Zübeyde Hanım o dönemde biri dokuz, diğeri beş odalı iki evin sahibiydi. Maddi açıdan sıkıntıya düştüğü zaman evlerini rehin gösterip karşılığında para alma, kiralama ve satma şansına sahipti.

Mustafa Kemal Atatürk, 1908 yılında Koca Kasım Paşa Mahallesi Numan Paşa Caddesinde bulunan iki evin 3/4 hissesini satın almıştır. Satın alınan bu evler Pembe Ev ile birbirlerine yakın olduğu için kafa karışıklığına neden olmaktadır. Yazar, bunların Pembe Ev ile alakası olmadığını belirtmektedir. Evlerden birisi Mustafa Kemal Atatürk doğduktan yıllar sonra inşa edilirken, diğeri ise Pembe Ev'den çok daha küçüktür.

"Aile" alt başlığında Mustafa Kemal Atatürk'ün ailesi ile ilgili bilgiler bulunmaktadır. Ali Rıza Efendi'nin kerestecilik mesleği ile ilgili olarak, oturdukları bölgede o meslek grubundan pek çok kişinin bulunduğu bilgisi verilmektedir. Ali Rıza Efendi'nin babasının adı Ahmed, dedesinin adı ise Mustafa'dır. Vasilis Dimitriadis, Mustafa isminin dededen geldiğini belirtmektedir. Yazar tarafından belirtilmeyen bir konu vardır. Mustafa Kemal Atatürk'ün kendisinden önce doğan iki erkek kardeşinin adları da aile büyüklerinden gelmektedir. 1874 yılında doğan Ahmed'in adı Ali Rıza Efendi'nin babasından, 1875 yılında doğan Ömer'in adı ise Zübeyde Hanım'ın büyük dedesinden gelmektedir.

"Yunanca Belgeler" alt başlığında Pembe Ev'in Yunan belgeleri üzerinden izi sürülmektedir. Belgeler üzerinden ev ile ilgili çeşitli konular ele alındıktan sonra, 1920'li ve 1930'lu yıllarda Pembe Ev'in, civarda oturan insanlar tarafından Mustafa Kemal'in evi olarak bilindiğine dikkat çekilmektedir. 1933 yılında Selanik Belediye Meclisi Pembe Ev'i satın alıp, Mustafa Kemal'e armağan etmeye karar vermiştir. 1937 yılında Selanik Belediye Meclisi Pembe Ev'i Atatürk'e hediye etmiştir. 1953 yılından sonra ise ev, Atatürk Müzesi olarak ziyarete açılmıştır. Yazarın 1875 tarihli belgeden itibaren başlattığı Pembe Ev'in tarihsel yolculuğu 1953 yılında sona ermektedir¹.

¹ Kitabın içeriği 1953 yılında bitmekle beraber, bu tarihten itibaren ev ile ilgili birkaç önemli bilgi vermeyi faydalı görüyoruz. Atatürk Evi 1955 yılının Eylül ayında tartışmalı bir şekilde kamuoyunun gündemine geldi. Evin bombalandığına ilişkin gazetelerde çıkan haberler üzerine 6-7 Eylül olayları yaşandı. 1966 yılında Mehmet Önder tarafından evde yeni bir düzenleme yapıldı.

Yazar çalışmasında tapu defterleri, vukuat-ı emlak defterleri, vergi defterleri ve şer'î mahkeme sicillerinden faydalanmıştır. Kitapta kullanılan Türkçe belgelerin tamamı belgenin tıpkıbasımı, Osmanlı Türkçesi Harfleri ile dizimi ve Latin harflerine transkripsiyonu olarak 3 ayrı şekilde okuyuculara sunulmuştur. Yunanca belgeler ise Türkçe çevirisi ile birlikte yer almaktadır. Belgelerin her biri birbirinden önemli olmakla beraber, daha önce de kısaca değindiğimiz içlerinden bir tanesinin özel bir önemi vardır. O belgede Ali Rıza Efendi'den ailesine 45 kuruş değerinde 1 sof ceket ve 1 yelek, 20 kuruş değerinde 1 köhne pantol, 40 kuruş değerinde 1 palto, 20 kuruş değerinde 1 sandık, 5 kuruş değerinde Lügat-i Osmanî, 10 kuruş değerinde Miftah al-kulûb adlı kitap, 5 kuruş değerinde 7 parça evrak ve 35010 kuruş değerinde bir ev miras kaldığı yazılıdır.

Vasilis Dimitriadis'in kitabı Mustafa Kemal Atatürk'ün hayatının ilk yıllarına ışık tutan bir eserdir. 100 civarında Osmanlı Türkçesi ve Yunanca belgenin kullanılmış olması çalışmanın değerini arttırmaktadır. Yazarın kitapta uygulamış olduğu araştırma yöntemi, yeni çalışmalara yol gösterecek niteliktedir.

1978 yılının Mayıs ve Haziran aylarında gerçekleşen depremler evin hasar görmesine neden olunca restorasyon yapılması kaçınılmaz hale geldi. Kültür Bakanlığı'nun çabasıyla ev restore edildi ve Atatürk'ün doğumunun 100. yılında ziyaretçilere açıldı. 2010 yılında Kültür Bakanlığı Atatürk Evi'nde yeniden restorasyon yapmak için karar aldı. Restorasyon için Bilgili Holding görev üstlendi. Prof. Dr. Kemal Arı başkanlığında kurulan bir heyet çalışmaya başladı. Doç Dr. Fevzi Çakmak, Doç. Dr. Alev Gözcü ve Ferah Ayyılmaz'ın üyesi olduğu bu heyet iç sergi düzenlemesi ve bilgilendirme panolarının hazırlanmasını sağladı. Senaryosu Prof. Dr. Kemal Arı tarafından yazılan ve ilgili ekip tarafından düzenlenerek değişik dillerde gösterime sunulan "Atatürk ve Selanik", "Atatürk ve Manastır", "Atatürk ve İstanbul", "Atatürk ve Ankara", "Atatürk ve Çocuk" isimli filmler hazırlandı. 2010 yılında başlayan restorasyon süreci, 2013 yılında tamamlanarak tekrardan ziyaretçilere açıldı.